

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 6, Sayı 4 (Aralık 2009), ss. 64-75

DOI: 10.5001/MTAD.6.2009.4.44

Telif Hakkı®Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Çağdaş Tatar Tiyatro Yazarlarından Tufan Minnullin'in Piyeslerine Genel Bir Bakış

Alsu Kamaliyeva

Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi (Ankara)

ÖZET

Çağdaş Tatar Edebiyatı, halk tiyatrosunun geleneksel unsurlarının üzerine modern yaklaşımların yerleştirilmesiyle bugünkü yetkinliğine ulaşmıştır. Batılı sanat akımlarından birebir etkilenen ve bunları özümseyerek çok sayıda eserle günümüze ulaşan Çağdaş Tatar Tiyatrosunun en önemli kilometre taşlarından birisi, 40'ı aşkın büyük tiyatro eseri ve çok sayıda piyesi ile Tufan Minnullin'dir. Tufan Minnullin'i esas alarak yapılacak bir bilimsel değerlendirme, Çağdaş Tatar Tiyatrosunu anlamamızda önemli bir yol gösterici olacaktır. Bu çalışmada onun sanat hayatı, eserleri, edebî kişiliği ana hatlarıyla ortaya konmuş ve en başarılı eserlerinden olan Eldermüş'ten Elmender piyesi üzerinde detaylı bir inceleme yapılarak hem Tufan Minnullin'in hem de Çağdaş Tatar Edebiyatının temel sanat özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Tufan Minnullin, Çağdaş Tatar Edebiyatı, Tatar Tiyatrosu, dram, Eldermüş'ten Elmender.

ABSTRACT

Contemporary Tatar Literature has reached competence through setting up contemporary approaches on the traditional elements of public theater. One of the most important milestones of Contemporary Tatar Theater which has reached today with a lot of literary works which were affected western art movements one to one is Tufan Minnullin who has more than forty dramas and many plays. A scientific assessment in the light of Tufan Minnullin will play a guiding role in terms of understanding Contemporary Tatar Theater. This study aims at scrutinizing the fundamental art features of both Tufan Minnullin and the contemporary Tatar Literature together with his literary life, works, and literary personality substantially as well

as conducting a more detailed study on his one of the most successful works called Eldirmiş'den Elmender.

KEY WORDS

Tufan Minnullin, Contemporary Tatar Literature, Tatar Theater, Drama, Eldirmiş'den Elmender.

1. Giriş

Tatar Tiyatrosu köklü bir geçmişe sahiptir. Halk oyunları, düğün ve Sabantuy geleneği gibi zengin bir geçmişten beslenen Tatar Tiyatrosu, Batılı edebî akımların birebir yansımalarının en canlı şekilde yaşandığı verimli dönemlerden geçerek günümüze kadar ulaşmıştır (Mehmütov, İlyalova, Gızzet 1988:5). Çağdaş Tatar Tiyatrosunun 1970'lerden itibaren bugünkü modern anlamını kazanmaya başladığı varsayımı ile hareket edilirse Tufan Minnullin'in bu dönemin en önemli dram yazarı olduğunu kabul etmek gerekir. Bugün artık olgunluk dönemini yaşadığını düşündüğümüz Çağdaş Tatar Tiyatrosuna kırk yıldır önemli eserler kazandıran Tufan Minnullin'in piyesleri üzerinde ana hatlarıyla yapılacak bir inceleme, Çağdaş Tatar Tiyatrosunu anlama ve değerlendirmede önemli ipuçları verecektir.

2. Tufan Minnullin'in Sanat Hayatı, Çağdaş Tatar Tiyatrosundaki Yeri ve Önemi

Tufan Minnullin'in edebî kişiliğini tam olarak anlayabilmek için onun doğduğu ve yetiştiği ortamı, ailesini, aldığı eğitimi ve çevresini genel olarak tanımak gerekir:

Tufan Minnullin'in babasının adı Abdullah'tır. Tufan, 25 Ağustos 1935 tarihinde Kama Tamağı ilçesi Ulu Merethoca köyünde doğmuştur. Tufan'ın edebiyata ilgi duymasında babası Abdullah Efendinin büyük etkisi olmuştur. Babası Abdullah Efendi, Tatar edebiyat ve bilim dünyasının önemli simalarından Gafur Kulahmetov'dan ders almıştır (*Tatar Edebiyatı Tarihi* 2001:405). Bir barut fabrikasında işçi olan Abdullah, şiirler yazan, masallar söyleyen, dönemin ünlü yazarı Abdullah Tukay'la arkadaşlık edebilen bir kişiliktir. Aynı zamanda yenilikçi kimliğiyle de ön plana çıkan Abdullah'ın, köye ilk bisikleti ve radyoyu getirebilecek kadar ufku açıktır. Abdullah bir süre de o dönemin önemli idari görevi sayılabilecek kolhoz başkanlığı görevini üstlenmiştir.

İlk öğrenimini kendi köyünde bitiren Tufan, komşu köylerde eğitimin devamını tamamlar. Bu dönemlerden itibaren şiir denemelerine başlar, okullarda pano gazeteleri çıkarır, şiirlerini ve diğer denemelerini buralarda yayımlar. Daha sonra Kazan Üniversitesine kayıt yaptıran Tufan, II. Dünya Savaşı'nda yaşanan zor yıllardan dolayı eğitimini yarım bırakır ve köyüne dönüp aile geçimine katkıda

bulunur. Bu zor yılların ardından eğitimine tekrar döner, Kazan Üniversitesi yerine Moskova'ya gelerek burada tiyatro eğitimi almaya başlar. Bu arada yazmaya devam eder, bunları kitap olarak bastırmak yerine, elde çoğaltılan küçük kitapçıklar halinde toplar. Bu dönemde yazdığı eserler daha sonraki yıllarda basılacak ve büyük üne kavuşacaktır (*Tatar Edebiyatı Tarihi* 2001:406).

Moskova Şçepkin Tiyatro Enstitüsünü 1961 yılında bitiren Tufan Minnullin, daha sonra hepsi de kendi alanında şöhret olacak olan sanatçılar, Gülsüm İ senguluva, Ravil Şerefiyev, Rinat Taceddinov, Necibe İhsanova ve Ezher Şakirov'un da aralarında bulunduğu dönem arkadaşlarıyla birlikte Kazan'a döner ve 1964'e kadar Tatar Devlet Tiyatro'nda oyuncu olarak çalışır. Bu tarihte oyunculuğu bırakan Tufan Minnullin, Kazan televizyonunda ve *Çayan* mizah dergisinde çalışmaya başlar. Bu dönemde yazdıkları, onun mizah ve hiciv yeteneklerinin ortaya çıkmasında önemli bir basamak olur ve artık küçük hacimli sahne eserleri ortaya koymaya başlar (*XX Yöznin 30-90 Yıllarında Edebiyat* 2005:239).

Onun iyi bir tiyatro eğitiminden gelmesi, oyunculuk deneyiminin olması, sahneyi iyi bilmesi eserlerini canlı, duyarlı ve izleyici ile birebir iletişim kuracak şekilde vermesine zemin hazırlamıştır. Kalan tecrübeyi de yaşam süreci ve kurduğu ilişkilerle tamamlayan Tufan Minnullin'in artık önemli sahne eserleri verebilmesi için gerekli altyapı hazırdır. İlk gençlik yıllarında, İkinci Dünya Savaşı döneminin zor şartlarında, köy ortamında yaşadığı güç koşullar da bu süreci tetiklemiştir. Tufan Minnullin'in ilk eserlerinde bu etki açıkça görülür; onda hayatı ve insanları tanıma, anlama ve içinde yaşanılan zamanı yorumlama yaklaşımı esastır (*Tatar Edebiyatı Tarihi* 2001:406).

1968 yılı Tufan Minnullin'in sanat hayatında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu yıl onun iki eseri birden sahnelenmeye başlar. Bir eseri Tatar Devlet Tiyatrosunda diğeri de Küçme (Göçebe) Komedi ve Dram Tiyatrosunda sahnelenir. İki eserinin birden Kazan'ın en ünlü tiyatro sahnelerinde yer bulması önemli bir olaydır. Tatar izleyicisi ve okuyucusu artık Tufan Minnullin'i benimsemiştir. Çünkü onda kendisinden çok şey bulmuştur. Onun hüznlenişi, duyuş ve düşünüş tarzı, mizahın içerisine gömdüğü soru işaretlerini Tatar edebiyatı tüketicisi çok iyi anlamıştır. Aynı yıllarda Minnullin'in peşpeşe ürettiği *Milevşenñ Tugan Köně* (Milevşe'nin Doğum Günü) dramı (Minnullin 1 C. 2002:401-446) *Nigöz Taşları* (Temel Taşları) (Minnullin 2 C. 2002:13-60) ve *Behëtlë Kiyev* (Mutlu Damat) (Minnullin 1969) adlı tek perdelik piyesi onun gerçek sanat gücünü ortaya çıkaran önemli eserlerindedir. Tatar okuru ve izleyicisinin ilgisini çeken bu eserleri Tufan Minnullin'in edebî çevrelerde de daha dikkatle değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır.

Bu dönemden sonra Tufan Minnullin'in sanatçı kişiliği iyice şekillenmeye başlar. Artık üslûbu iyice oturmuş, izleyici ve okuyucu ile arasında sağlam bir köprü

kurulmuştur. O artık *halkın tiyatro yazarıdır* (XX Yöznin 30-90 Yıllarında Edebiyat 2005: 241).

Tufan Minnullin, bugüne kadar kırktan fazla büyük hacimli piyes, yirmi civarında küçük sahne eseri, çok sayıda büyük hikaye, gazete yazıları, makale, fıkra ve düşünce yazıları kaleme almış, Çağdaş Tatar Tiyatrosunun en önemli şahsiyeti olarak tartışmasız bir şekilde kabul görmüştür.

Kısaca Tufan Minnullin'in kişisel özelliklerinden de bahsetmek onun edebî kişiliğini anlamada yardımcı olacaktır:

Minnullin, insani özellikleri itibarıyla de dikkat çeken bir kişiliktir. Güçlü bir ses tonu vardır, güleryüzlü, şakacı, zeki, her zaman iyimser, yerine göre ciddi, sert, talepkâr, otoriter bir yapıya sahiptir. Birçok kimsenin konuşmaya cesaret edemediği konuları çıkıp televizyonlarda rahatlıkla söyleyebilir ve bu ona yakışır. Tufan Minnullin, Tataristan Yazarlar Birliği Başkanlığı görevinin yanı sıra SSCB Parlamentosunda ve Tataristan milletvekilliği görevlerinde de bulunmuştur (Yahin 2008:356). Bu özellikleri de onu diğer yazarlardan ayırmakta ve eserlerine farklı açılardan yansımaktadır.

3. Tufan Minnullin'in Eserlerinin Genel Özellikleri

Tufan Minnullin'in eserleri genel olarak değerlendirildiğinde iki noktanın ön plana çıktığı görülür. Birincisi, onun betimleme gücüdür. Minnullin, eserlerinde çevre ve şahıs tasvirlerini adeta bir "ressam" titizliği ile verir. Onun realistik yönü bütün eserlerindeki betimlemelerine yansır. Kişiler, doğa, çevre, ortam "resim çizer gibi" titizlikle, bütün ayrıntılarıyla ve gerçekçi çizgilerle tanımlanır.

Minnullin'in eserlerinde dikkat çeken ikinci özellik ise onun gerek komedi, gerek trajedi, gerekse hikâye gibi okuma eserleri olsun hepsinde "gerçekçi sorular" sorması ve şu gerçekçi sorulara kendi üslûbu içerisinde cevap aramasıdır. Zaten Tufan Minnullin'i tam anlamıyla "çağdaş yazar" yapan özelliği de budur. Çağdaş Tatar toplumunun süregelen tüm meselelerini gerçekçi bir yaklaşımla masaya yatırmıştır. Minnullin bu yaklaşımı ile Tatar okuyucu ve izleyicisini çok rahatlıkla yakalayabilmekte ve sürükleyebilmektedir.

Bir dram yazarı olarak Tufan Minnullin, hayatın değişik noktalarından malzemeler çıkarmakta, bunları sahneye koymakta ve bu malzmeden yeni fikirler üretebilmektedir. Konu bakımından eserlerini ana hatlarıyla inceleyecek olursak:

Kişinin karakter eğitimini hayat boyunca sürdürmesi, bireysel mukavemet kazanarak hayat şartlarına direnmesi ve bunun getirdiği olgunlaşma süreci; bu eksende gelişen eserlerinin en önemlileri; *Milevoşenëñ Tuğan Könë, Kiter Yulñ Yırakmı?* (Gideceğin Yol Uzak mı?), *Adem Balasma Yal Kirek* (İnsanoğluna Tatil Lazım) (Minnullin 2 C.

2002:370-415), *Monda Tudık, Monda Ütsək* (Burada Doğduk, Burada Büyüdük) (Minnullin, 2 C. 2002:370-415) *Uylanır Çak* (Düşünülmesi Gereken Zaman) (Minnullin 2002:99-145), *Duslar Cıyılğan Cirde* (Dostlar Toplandığı Yerde)'dir (Minnullin 1 C. 2002:447-485). Yazar bu eserlerinde, fikir ve şekil yönünden dolu bir içerik sunar. Basit sıradan ve günlük halleri, çoğu zaman aile içindeki olayları açıklamak amacıyla sahneye koyar. Eserde bugünkü hayatın zorlukları, bireyin kaderinin toplum hayatından ayrılmasının mümkün olamayacağı, insan ruhunun nasıl bir zenginlik ve güç kaynağı olduğu anlatılır. Minnullin ayrıca, "Fert ile cemiyet arasındaki, özel şahıslar ile farklı meslek sahipleri arasındaki ilişkilerin aslı nedir? Bugünkü şartlarda hangi ahlak kuralları nasıl uygulanmalı ve hangi kurallar ön plana çıkmalı ya da çıkacak?" gibi sorulara da cevap arar. Minnullin'in bu ve benzeri eserlerinde cevap aradığı sorular arasında şunları da sıralamak mümkündür: Milletler arasındaki ilişkiler hangi temellere dayanmaktadır? Milletlerin birbirine dost olması nasıl sağlanır? Günümüz insanının ahlakî yüzü nasıl? Nasıl olmalı? Minnullin bu ve benzeri sorulara eserlerinin olay örgüsü içerisinde cevap arar.

Tufan Minnullin'in eserlerinde işlenen bir tema daha vardır ki onu belki de Çağdaş Tatar tiyatrosunun temelini oturtmamızın en önemli sebebidir. O, Tatar toplumunda kurulmaya başlanan yeni hayat düzenini ve eskiyi ve yeniyi sorgular. Her iki yaşam tarzı (çağdaş ve geleneksel) arasındaki farkları, olumlu ve olumsuz yönleri eleştirel bir bakış açısıyla, bazen hicvederek bazen de mizahî bir yaklaşımla ortaya koyar. Bunları yaparken üzerinde en çok durduğu husus ise "vatandaşlık bilinci"dir. Kimi zaman üstü örtülü kimi zaman anlaşılır bir şekilde de olsa hemen bütün eserlerinde "vatandaşlık bilinci" bir kavram olarak yer alır ve sürekli bu bilincin gelişmesi için çaba gösterilir. Minnullin'in "vatandaşlık bilinci" kavramını belirgin şekilde işlediği eserleri arasında *Milevşe'nëñ Tugan Köne, Duslar Cıyılğan Cirde ve Huşığız* (Minnullin 2002:486- 527) piyeslerini saymak mümkündür.

Olay örgüsü itibarıyla birbirini takip eden bu üç piyesin ilki *Milevşe'nëñ Tugan Köne*de dün öğrenci olan, bugün ise hayata yeni adım atan gençler için hayatın ne gibi zorluklar taşıdığı anlatılır. Bu serinin ikinci eseri olan *Duslar Cıyılğan Cirde* piyesinde yaşamla ilgili bir çok problemin hâlâ çözülmediği görülür. Bu üçlünün son eseri olan *Huşığız* piyesinde ise toplumsal eleştiriler devam eder. Toplumun sanata ve sanatçıya olan duyarsızlığı eleştirilir, yeniye ve yeniliğe yeteri kadar açık olmayışı yerilir. Bununla birlikte yaşanan şartların zorluğu göz önüne serilerek, bu şartlara karşın yaşamın güzelliği ve vatandaşlık bilincinin gelişmesi ustaca eserlere yedirilmektedir.

Yazarın bu serideki kendisini arayan ve sorgulayan kahramanlarının yerini ikinci dönem, ya da olgunluk dönemi eserleri diyebileceğimiz piyeslerinde, artık oturmuş, benliğini bulmuş, güçlü karakterlerin aldığını görürüz. Bu bağlamda *İr –Yөгөтler* (Erkekler) (Minnullin, 2 C. 2002: 270-312), *Üzëbëz Saylagan Yazmış* (Kendimizin Seçtiği

Hayat) (Minnullin, 3 C.. 2002, s.269-314) *Yörek Yanu Öçen Birêlgen* (Yürek Yanmak İçin Verilmiş), (Minnullin, 2 C. 2002:313-369) *Eldermêş'ten Elmender* (Eldirmiş'ten Elmender) (Minnullin, 2 C. 2002, s. 7-56), *Ay Bulmasa Yoldız Bar* (Ay Olmazsa Yıldız Var) (Minnullin, 2 C. 2002, s.182-222), *Moñlı Bêr Cır* (Üzüntülü Bir Şarkı) (Minnullin, 3 C. 2002, s.362-399), *Biz Kitebêz, Sêz Kalasız* (Biz Gidiyoruz Siz Kalacaksınız) (Minnullin, 3 C. 2002, s.315-361), *Eniler hem Bebiler* (Anneler ve Bebekler) (Minnullin, 1 C. 2002, s.358-400) gibi eserlerinde toplum hayatındaki yerini bulmuş, kendi sorumluluklarını ve görevlerini iyi bilen kahramanlar bulunmaktadır.

Bilindiği üzere tüm edebî eserlerde olduğu gibi piyeslerde de iki temel yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi olay merkezli, ikincisi de kahraman merkezlidir. Kahraman merkezli olanlarda “asıl kişi” eserin merkezine oturtulur. Bu kahraman bir anlamda idealize edilmiş, yazarın vermek istediği mesajları söyleyen ve uygulayan eserin temelini oluşturan kişidir. Yukarıda sıraladığımız piyeslerin bir çoğunda bu standartlara uygun karakterler vardır ve olay örgüsü bu kahramanın etrafında geçer. Yazarın bu türden eserlerine son bir örnek verecek olursak; *Ay Bulmasa Yoldız Bar* adlı melodramdır. Dramın kahramanı *Medine Safına* zorluklar karşısında yılmayan, hatta kimi zaman yazara bile kafa tutan bir yapıya sahiptir. Kahramanın bu inatçı kişiliğine kızan yazar, eser boyunca onun önüne her türlü engeli diker ve piyes boyunca onunla boğuşur. Hatta kimi zaman uzun tartışmalara ve polemiklere bile girmekten çekinmez. Sonuçta yazar tartışmayı kaybeder. İnsandaki ruhî gücün büyüklüğünü tanımak zorunda kalır. İrade gücünü kaybetmeyen insanların hayattaki yerini ve önemini takdir eder. Bu kadının gücü karşısında başını eğmek zorunda kalır.

Ay Bulmasa Yoldız Bar piyesi Tufan Minnullin'e Tataristan'ın en önemli edebiyat ödülllerinden olan “Abdullah Tukay” Devlet Ödülünü getirmiştir (Musin vd. 2006:410).

Üzêbêz Saylagan Yazmış (Kendimizin Seçtiği Hayat) piyesi ile kahraman merkezli olmaktan ziyade olay örgüsü ile bazı mesajların verildiği bir eser olarak karşımıza çıkar. Burada “eski ve yeni tarz eğitim” anlayışı, genç bir müdür (İlgiz Tuktarov), eskiye sıkı sıkıya bağlı bir bayan müdür yardımcısı (Münire), herhangi bir değeri olmayan sadece işini yapıp gününü gün etmeye çalışan öğretmen (Neriman) vb. karakterler etrafında gelişir. Burada yaşanan zihniyet değişimi ve dönüşüm tartışmaları kahramanların idealize edilmesinden ziyade olay örgüsü üzerinden anlatılır. Bu eser de Minnullin'e “Musa Celil Ödülü”nü kazandırmıştır (Musin vd. 2006:410).

Eldermêş'ten Elmender

Buraya kadar ana hatlarıyla edebî kişiliğini tanıtmaya çalıştığımız yazarımızın bize göre en ilginç eseri *Eldermêş'ten Elmender* (Minnullin 2 C. 2002:7-56), *Eldermêş* köyünün

yaşlı adamı *Elmender*'i anlatan bir komedidir.

Eldermüş köyünde yaşlı bir adam vardır. Normalde bu köyde ölüm yaşı 90 ile sınırlı iken *Elmender* adındaki bu adam 91 yaşını doldurunca bu köye çabucak Azrail tarafından Ecel gönderilir. Ecel'in hemen bu adamı alıp öbür dünyaya götürmesi gerekir. Ancak adam daha yaşamaya doymamıştır, yaşamak için çabalamaktadır hatta bir kez daha evlenmeyi bile düşünmektedir.

Ecel ile *Elmender* arasında komik aynı zamanda da düşündürücü bir tartışma başlar. Yaşlı adam Ecel'i sürekli aldatır. Kaçar, kandırır, buna rağmen Ecel her seferinde karşısına çıkar. Yaşlı adamın bu muziplikleri, yaramazlıkları ve hayata bağlılığı Ecel'in de hoşuna gider. Onu sevmeye başlar. Fakat görev kutsal, öbür dünyaya götürmesi lazım. En son *Elmender*'e kendi yerine başkasını öbür dünyaya götürmeyi teklif eder ama yaşlı adam buna razı olmaz. En sonunda güle oynaya, şarkılar söyleyerek insanları eğlendire eğlendire, herkes gülüp eğlenirken sessizce insanların arasından ayrılarak öbür dünyaya gider.

Hüzünlü Komedi

Eldermüş'ten Elmender hakikaten bir çok yönüyle üzerinde araştırma inceleme yapılabilecek zenginlikte bir edebî eser olarak karşımıza çıkar. Ancak, bizim burada özellikle üzerinde duracağımız nokta: Çağdaş Tatar Edebiyatında başarılı pek çok örneği bulunan ve bu olgunun temelini oluşturan bir anlamda "hüzünlü komedi" diyebileceğimiz güldürürken ağlatan aynı zamanda da düşündüren sanat anlayışıdır.

*Eldermüş'ten Elmender*in bize göre temel özelliği olan "hüzünlü komedi" niteliklerine geçmeden genel sanatsal özelliklerini kısaca bir değerlendirelim:

Bu eserde yazar, felsefi, psikolojik dramdan komik, güldürücü bir üslûba kolayca geçebilmek için sıcak bir iletişim kurabilmektedir. Zaman hakkında, yaşam hakkında derin felsefi bir tartışmadan, ciddi bir söylemden tarihî bir olayın akışına kolayca atlayabiliyor ve bunu oldukça akıcı bir üslupla sağlıyor. *Eldermüş* gibi hayali bir köyde bile gerçek olaylardan hareketle konu ve kompozisyon bütünlüğü sağlayabiliyor.

Yukarıda da değindiğimiz gibi Tatar Tiyatrosu komedileri bakımından zengindir. Ancak bu eserde "yaşamdaki eksiklikleri ve aksayan yönleri tespit edip bunları sivriltilmek suretiyle oluşturulan komedi türü"nü oluşturduğu görülür.

Elmender, gerçek bir halk karakteridir. Ölümle reel bir ilişkisi vardır. Dili güzel kullanır ve çok zekidir. Başından bir çok olay geçmiş, ülke ve halk kaderi açısından en gerekli zamanlarda olayların içerisinde bulunmuş bir anlamda "bilge" bir kişiliktir. Geniş bir hayat tecrübesine sahiptir. Fakat diğer taraftan köylü kalmayı başarmış, köy hayatının içinde yaşayan, 91 yaşına rağmen hâlâ evlenmeyi düşünebilen bir

karakterdir. Köyün büyükleri de, İlsur gibi küçükleri de onun yanında olmak ister. *Elmender*, bugünün gençlerinin heveslerini, dünyaya bakış açılarını ve davranışlarını anlayıp kabul edebilen geniş bir bakış açısına sahiptir. Hayattaki kolaylığı görmekle beraber, eksiklikleri de doğru hisseder, onlar ve onlarla birlikte yaşamaya çalışır. Kötülüklerle ve olumsuzluklara karşı da bir mücadele verir ve çevresindekileri de buna teşvik eder.

Elmender'in karakter özellikleri sahneye çok güzel yansır. Kendisinin dayandığı ahlâkın etik kurallarını, güzel gelenek ve görenekleri en iyi şekilde taşır ve yansıtır. Onun için ilk bakışta olumsuz gibi gelecek davranışları bile izleyicide kahkahalarla gülme isteği uyandırır. *Elmender*'in en önemli özelliği yaşama karşı bitmeyen bir sevincinin olması ve sınırsız özgürlük isteğidir. Yazar, bu yönleriyle halkın en önemli özelliklerini, en çok bilinen gelenek ve göreneklerini kendisinde toplayan bu aksakallıyı, zamanın ruhunu hissedip yaşayabilen bir kişilik olarak tasvir eder.

Eserde "Ecel" büyük güç, dehşetli güç, ilk bakışta görevi insanın hayatını sonlandırmak olan tehlikeli ve kötü bir güçtür. Fakat burada yazarın dram oluşturma tekniğine bakarsak; onun şahıslar kadrosuna özgü bir özelliğini görmekteyiz. O, "iyilik"le tartışmaya giren bu kötü ve olumsuz karakteri hep siyah giysilerle tasvir etmez. Herkeste az da olsa bir ışık bulur; en kötünde bile iyi bir taraf bulup ortaya çıkarır ve gösterir. "Ecel" de de aynı durum söz konusudur. Onu acıma hissi de olan, bazen saf, aldatılabilen bir kahraman olarak tasvir eder. Hatta insanoğlunun¹ bazı sahtekârlıkları hoşuna gider ve onu taklit etmeye çalışır, bal rakısını içer, sarhoş olur, hatta *Elmender*'e çadır yapması konusunda yardım bile eder.

Minnullin'de Sembollerle Anlatım

Tatar tiyatro geleneğinde "sembollerle anlatım" yeni bir yöntem değildir. Tatar tiyatro tarihinin ilk dönemlerinden itibaren eserin ana fikrinin sembollerle anlatılması ya da kahramanların belli sembollerden seçilerek bunların tartışılması sıkça uygulanagelmıştır. Bu anlatım tarzının en başarılı örneklerinden birisi Gafur Kulahmetov'un "*İki Fikër*" adlı dramıdır (Hesenov 1994:241). Bu eserde "Kızıl" ve "Kara" adlı kahramanlar iki farklı ideolojiyi temsil ederler ve kıyasıya çarpışırlar. Kızıl ve Kara fikirler kendi aralarındaki tartışmayı ve polemiği, piyesin kahramanı Davut'a bağlı olarak gerçekleştirirler ve ondan hiç ayrılmazlar. Davut'un fikirlerinin "kişileştirildiği" bu eserde "mürsel mecaz" sanatı başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

Tufan Minnullin de *Eldërmëş'ten Elmender* piyesinde bu tekniği çok daha farklı ve başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bu eserde "Ecel" farklı bir şahıs olarak karakterize edilmektedir. Ancak piyes üzerinde derinlemesine düşünüldüğünde "Ecel" in *Elmender*'in içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü herkesin eceli kendinde gizlidir ve herkes bu yaşam mücadelesini kendi içerisinde vermektedir.

Yazar, ecelin her zaman gerçek olduğunu ve kişinin kendi kaderiyle irtibatlı olduğunu ince bir çizgiyle, detaylar yardımıyla hissettiriyor. Buna rağmen Ecel hiçbir zaman *Elmender*'in kendi vasfı olarak görünmüyor. Kendi ölümsüzlüğünden ve görevlerinden bile şikayet edecek kadar müstakil bir karakter olarak yansıtılıyor ve *Elmender*'in bütünlüğünden de hiç ayrılmıyor. Yaşlı adamın kendi ölümü ile savaşına yeni anlamlar ve renkler verilerek süslenen bu eserde yazar hakikaten başarılı bir betimleme ile hayatın felsefi özetini ve anlamını okuyucuya dikte etmeden ama tam olarak yansıtıyor.

Gülerken Düşündürmek

Eldermiş'ten Elmender piyesinin temel özelliğinin "güldürürken ağlatabilmek ve düşündürmek" olduğunu yukarıda söylemiştik. Şimdi bu başlık altında konuyu biraz açalım.

Öncelikle bu piyesin temel konusu "ölüm"dür. Ölüm, bir komedi eserinde kolay kolay işlenecek bir konu değildir. Çünkü insanlar arasında ölüm acı veren, üzüntü veren bir kavram olarak bilinegelmiştir. Buna rağmen Minnullin bu eserde yardımcı unsurları ve detayları çok iyi kullanarak ölümü bir komedi unsuru olarak işlemeyi başarmıştır.

Komik unsurların ortaya çıkmasında, eserdeki Ecel ve Meleğin büyük rolü vardır. Ustaca esere yerleştirilen komik haller ve durumlar ile de yazar yaşam ve ölüm kavramlarının olayları faciaya dönüştürmesini önlemeye çalışır. Örneğin Ecel bir süre sonra *Elmender*'in ağzıyla konuşmaya başlar, hatta "şeytan" kelimesini bile yanlış telaffuz eder, Melek bunu düzeltmeye çalışır. Eserde buna benzer çok örnek bulunmaktadır. Meselâ, *Elmender*, kendisine ecel rüzgarı dokununca birden değişir. Gençlik günlerini hatırlar. Gençlik aşkı *Yüzümbike* bir an sahnede görünür. Bu durumu gören gelini *Ümmiye* onun delirmeye başladığını düşünür. Burada yazarın kalemini alabildiğine komedi unsurlarıyla doldurup kullandığını görürüz. Bir taraftan düşündürten, bir taraftan ağlatan ama bir taraftan da kahkahalarla güldüren bir sahne ortaya çıkmıştır.

Elmender, değişik karakterli insanlar arasında da yaşar. Burada piyesle ilgili bir teknik özelliği daha vurgulayalım; piyesin giriş ve sonucu dışındaki bütün sahnelerinde *Elmender* yer almakta ve olaylar tamamen onun katılımıyla gerçekleşmektedir. Yani piyesin başından sonuna kadar *Elmender* hep sahnededir. Onun konuştuğu insanlar da yaşları, hayat tarzları, düşünce şekilleri itibarıyla her biri farklı karakterlerden seçilmiştir. Yazar piyeste her şahsı farklı bir özelliği ile ortaya koymakta ve hepsinde de güldürecek, gülerken de düşündürecek ve hüznlendirecek bir özellik ortaya koyabilmektedir. Meselâ *Elmender*'in oğlu *İskender*, - ki gençliğinde savaşa katılmış ve yaralanmıştır - artık yetmiş yaşındadır ve hastadır.

Elmender oğluna bir taraftan üzülmemekte ama bunu da hissettirmemeye çalışmaktadır. İki büküm olmuş oğluna “neyin var, sapasağlamsın, genceciksın” diye moral vermeye çalışır. Bu sahne izleyiciyi kahkaha ile güldürür. Kezâ gelini Ümmiye, kurnaz, fetan ve uyanık bir kadın olduğu hâlde saygısı ve sokulganlığı ile *Elmender*'in sevgisini kazanmayı başarır ve izleyici üzerinde etki bırakan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Kimi zaman kayınpederi ile tartışmaya girse bile *Elmender* onu hiçbir zaman kırmaz.

Elmender piyeste gençler ile de sıcak ve yakın ilişkiler kurabilen birisi olarak tasvir edilir. Mansur ve Gülfire gibi gençlerle çok rahat iletişim kurar, onlarla şakalaşır, onlara takılır. Küçük *İlsur* ile de arkadaşı gibi iletişim kurar. Piyesin bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde, yardımcı kahramanların *Elmender*'in değişik yönlerinin ve özelliklerinin ortaya çıkarılmasında, onun hayata bakışının ve felsefesinin tam olarak ortaya konmasında yardımcı unsurlar olarak kullanıldığı söylenebilir.

Yazarın bu piyeste dili de bir komedi unsuru olarak kullandığı dikkat çekmektedir. *Elmender* tanıdığı gençlerle yarım yamalak Rusça konuşmakta, kendine has dili ile izleyiciyi güldürmektedir. Böylece eser, konusunun ciddiliği ve üzücülüğünden sıyrılmakta, keyifli bir seyirlik eser hüviyetine bürünmektedir.

Bu eserde kolay, canlı bir mizah ciddiyet ile, hiciv ve gerginlik lirizm ve drama ile hatta facia bile komedi ile ustaca bağdaştırılmaktadır.

Son olarak *Eldermiş'ten Elmender* piyesinin sahneye konduğu 1980 senesinde, eserin yazarı Tufan Minnullin'e, oyunun rejisörü Marsel Selimcanov'a ve başrol oyuncusu Şevket Biktimirov'a Rusya Federasyonu'nun “Stanislavski Devlet Ödülü” verildiğini hatırlatalım (*Tatar Edebiyatı Tarihi* 2001: 419).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Çağdaş Tatar Tiyatrosuna genel olarak bakıldığında hızlı ve büyük bir gelişim içerisinde olduğu görülür. Bu hızlı gelişimin temel taşlarından birisi, belki de en önemlisi Tufan Minnullin'dir. O, 1960'lı yılların sonundan itibaren vermeye başladığı kırktan fazla büyük tiyatro eseri, çok sayıdaki düşünce yazıları ile Çağdaş Tatar Tiyatrosunu etkileyen ve yönlendiren en önemli sanatçı olarak karşımıza çıkar. Birçok çağdaş sanatçı üzerinde Minnullin'in etkileri açıkça görülmektedir.

Tufan Minnullin eserlerinde bir ressam titizliği ile betimlemeler yapar. Yer, çevre ve şahıs tasvirleri başarılı ve dikkat çekicidir. Karakterlerini genellikle içerisinde büyüyüp yaşadığı toplumdan seçer. Onları gündelik dille eserin özelliğine göre, edebî sanatlardan da yararlanarak konuşturur. Yine onun en önemli özelliklerinden birisi çoğu zaman kahramanın ağzından verilmek koşuluyla hayatı ve olayları sorgulaması, kafasında oluşturduğu sorulara cevap aramasıdır. Fakat yazar bunu yaparken

eserlerini felsefi bir yapıya büründürmeden, çok büyük bir felsefi tartışmayı çok güzel örülmüş olay akışı içerisinde yürütme başarısını gösterebilmektedir.

Tufan Minnullin'in en önemli eserlerinden birisi, tabir yerinde ise "nevi şahsına münhasır" sayılabilecek bir eseri *Eldermüş'ten Elmender*dir. Bu eserinde komedi tarzının en başarılı örneklerinden birisini veren yazar, güldürürken ağlatabilmeyi, aynı zamanda düşündürebilmeyi ustaca başarabilmiştir. Soyut kavramları somutlaştırarak "teşhis ve intak" yöntemiyle dramatik bir olay örgüsünden başarılı bir komedi ortaya çıkarmış, Tatar dilini ustaca kullanmış, sahne teknikleri ve efektlerden başarılı bir şekilde yararlanabilmiştir.

Minnullin'in ustalıklı ortaya koyduğu bu yeni anlayış Çağdaş Tatar Tiyatro yazarları üzerinde etkili olmuş, diğer yazarlar da aynı anlayışla eserler vermeye başlamışlardır.

Genelden özele doğru geldiğimiz bu çalışmada, Çağdaş Tatar Tiyatrosu, dikkat çeken bir örnek üzerinden değerlendirilmeye, karakteristik özellikleri ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

- AHMADULLİN A.G. (1883) *Tatarskaya dramaturgiya*, Moskva: Nauka.
- CELELİYEVA M.Ş. (2005) *Edebiyatta toyğı katlamnarı*, Kazan: "Megarif" Kitap Neşriyatı.
- EHMEDULLİN Azat (1993) *Döröslökke irüşü yulında*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- EHMEDULLİN Azat (1980) *Sehne edebiyatı hem tormış*, Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- EHMEDULLİN A.G., F.G. Galimullin, T.N. Galiullin, F.E. Ganieva, N.G. Yuziev (2005), *XX Yöznin 30-90 yıllarında edebiyat*, Kazan: "Megarif" Neşriyatı.
- ESALNEK A. Y. (2001) *Osnovi litirurovedeniya. Analiz hudojestvennogo proizvedeniya*. Moskva: Nauka.
- HALİT Gali, İbrahim Nurullin, Hesen Heyri, Nil Yuzyiyev, Azat Ehmedullin (1975) *Tatar sovyet edebiyatı*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- HATİPOV Ferit (2002) *Edebiyat teoriyesi*, Kazan: "Rannur" Neşriyatı.
- HESENOV M.H., A.G. Ehmedullin, F.G. Galimullin, İ.Z. Nurullin (1994). *Edebiyat*. Kazan: "Megarif" Kitap Neşriyatı.
- MEHMÜTOV Henüz, İltani İlyalova, Beyan Gızzet (1988) *Oktyabrge kadergë tatar teatri*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MİNNULLİN Tufan (1969) *Behëtlë Kiyev*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MİNNULLİN Tufan (1972) *Yörek yanu öçen birëngen*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MİNNULLİN Tufan (2002a) *Saylanma eserler*. 10 Tomda, 1 Tom. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MİNNULLİN Tufan (2002b) *Saylanma eserler*. 10 Tomda, 2 Tom. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MİNNULLİN Tufan (2002c). *Saylanma eserler*. 10 Tomda, 3 Tom. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.
- MUSIN F.M., Z.N. Hebibullina, E.M. Zakircanov (2006). *Tatar edebiyatı*. Kazan: "Megarif" Kitap Neşriyatı.

Tatar edebiyatı tarihi (2001). 6 Tomda, 6 Tom. Kazan: "Rannur" Neşriyatı.

YAHIN A.G. (2003). *Edebiyat der sleri*, Kazan: "Megarif" Neşriyatı.

YAHIN A.G. (2008). *Edebiyat*, Kazan: "Megarif" Neşriyatı.

ZAGIDULLINA Daniya Fatihovna, Alfat Magsumzyanoviç Zakirzyanov, Tagir Şamsegaleeviç Gilazov, Nurfiya Marsovna Yusupova (2006) *Tatar edebiyatı. Teoriya, tarih*. Kazan: "Megarif" Neşriyatı.

Alsu Kamaliyeva

Yrd.Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi.

Adres: Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Beşevler, Ankara, TÜRKİYE.

E-posta: alsukamal@yahoo.com, alsoukamaliyeva@gazi.edu.tr

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 30 Eylül 2009

Yayına kabul edildiği tarih: 25 Eylül 2009

E-yayın tarihi: 19 Ocak 2010

Çıktı sayfa sayısı: 12

Kaynak sayısı: 20
